

Lytvynov O. Law as Phenomenon of Culture: Attempt of Conceptual Self-Criticism. Article One. On the Expediency of Posing the Problem and Some Issues of Methodology and Terminology. Part 3. On the Terminology: Research (the Beginning)

An interpretation of the term-concepts, which were first proposed in the process of studying law as a phenomenon of culture, is given. These concepts are analyzed in connection with the methodological problems of the formation and implementation of the culturological approach in the philosophy of law. Reliance on the essential difference between man and other beings – reason as the basis of culture, primarily legal, made it possible for the complex processes of transitive societies, including the Ukrainian one, to be designated by new term-concepts. The need for them is caused by the need to more adequately define the processes of legal reality in such societies, primarily in post-Soviet countries. Special attention is paid to Ukraine as a politico-legal community, where the inability and reluctance of the Communist nomenclature remaining in power to follow the principles of the legal state have been extremely revealing. An attempt has been made to show the cultural roots of this attitude to the law of both representatives of the authorities and a large part of the population. Among the new terms, the main ones are: "secondary cultures" (as a characteristic of imitation cultures), "second axial time" (with the semantic core of the idea of human rights), "social fiction" (as the embodiment of primitivism of ordinary consciousness), "social parasitism" (as an association of ordinary consciousness with communitarian ideologemes), "negative paternalism" (as a new state system in Ukraine), "ethos of profit" (as a tradition of ignoring the rationality of work ethics), "people of the past" (as the dominance of the eastern type of cultures in society, embodied primarily in the "Soviet man"). And all in general is considered as the pressure of secondary cultures on the present day reality. Despite sometimes skeptical attitude towards them from a certain circle of lawyers, their heuristic power in solving real problems in a legal manner is proved. This is due to the fact that the use of terminology, taken from standard theoretical and legal constructions based on the achievements of the Western legal culture, can not be considered adequate (as exemplified by ignoring the provisions of the Constitution of Ukraine).

Keywords: law, culture, philosophy of law, "secondary cultures", "second axial time", "social fiction", "social parasitism", "negative paternalism", "ethos of profit", "people of the past".

УДК 342.572

В. Ф. Нестерович

**ПРЕДМЕТ І МЕТОД ВИБОРЧОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**

У статті розкрито предмет і метод виборчого права України. Указано, що предмет виборчого права України треба визначити як сукупність суспільних відносин, які пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів до представницьких органів публічної влади в Україні через голосування виборців. Зазначено, що у виборчому праві виділено два види методів – методи правового регулювання та наукові методи. Під методом правового регулювання у сфері виборчого права України треба розуміти сукупність правових способів і засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, пов'язаних з порядком підготовки та проведення виборів в Україні. Науковим методом у сфері виборчого права України є система засобів, прийомів, способів і принципів, за

допомогою яких здійснюється пізнання та дослідження суспільних відносин, які пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів в Україні.

Ключові слова: предмет виборчого права України, метод виборчого права України, вибори, правове регулювання, конституційне право.

Постановка проблеми. Предметом, згідно з етимологічним розумінням цього слова, є те, на що спрямована певна пізнавальна, творча чи практична діяльність [1, с. 1104]. У предметі виборчого права виокремлюють два види – нормативно-правовий предмет і науковий предмет. У нормативно-правовому розумінні предметом права є певна група однорідних суспільних відносин, щодо яких здійснюється правовий вплив для їх урегулювання. Тобто предмет права обумовлений змістом суспільних відносин, що регулюють правові норми в межах певної галузі права. З огляду на те, що виборче право України є підгалуззю конституційного права [2], то його предмет передусім визначається особливостями предмета конституційного права, якому притаманне регулювання найбільш важливих суспільних відносин, що пов'язані зі здійсненням народовладдя, реалізації прав людини та функціонуванням Української держави. Водночас з терміном «предмет виборчого права» у юридичній науці також широко використовують термін «предмет правового регулювання у сфері виборчого права», який має тотожний зміст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання предмета та методу виборчого права України досліджували такі вчені, як М. Козюбра [3], Ю. Ключковський [4], Р. Максакова [5], О. Марцеляк [6], В. Погорілко [7], М. Ставнійчук [7], М. Смокович [8], О. Совгиря [9], Ю. Тодика [10], В. Федоренко [11], В. Яворський [10] та інші. Проте з огляду на надзвичайних динамізм сучасного виборчого права України питання його предмета та методу потребує дальшого вивчення та наукового обґрунтування.

Формування цілей. Метою статті є розкриття предмета та метода виборчого права України.

Виклад основного матеріалу. Визначення предмета виборчого права України у вітчизняній юридичній науці є доволі дискусійним і вирізняється трьома основними поглядами:

1) предметом виборчого права України є суспільні відносини, пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів в Україні [6; 8; 11];

2) предметом виборчого права України є суспільні відносини, пов'язані не лише з порядком підготовки та проведення виборів, але й референдумів в Україні [12];

3) предметом виборчого права України є суспільні відносини, пов'язані з реалізацією основних форм безпосередньої демократії – виборами, референдумами, діяльністю політичних партій, проведенням мирних зібрань громадян, дорадчими опитуваннями громадян та зверненнями громадян [7, с. 6, 382–383].

Наведені погляди щодо визначення предмета виборчого права України різняться між собою за обсягом кола суспільних відносин, які має регулювати виборче право України. Тому постає доволі логічне питання про виокремлення

з них найбільш правильного підходу щодо визначення предмета виборчого права України. Головними критеріями мають бути передусім точність і повнота відображення змісту сучасного стану виборчого права України. З огляду на те, що і виборче право, і референдне право, як й інші вказані форми безпосередньої демократії, уже давно є відносно самостійними структурними елементами системи конституційного права, то більш точним визначенням предмета виборчого права України буде його розуміння лише через суспільні відносини, пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів в Україні.

Отже, предмет виборчого права України визначимо як сукупність суспільних відносин, пов'язаних з порядком підготовки та проведення виборів до представницьких органів публічної влади в Україні в спосіб голосування виборців.

Структуру предмета виборчого права України становлять суспільні відносини, пов'язані:

- 1) з порядком ведення Державного реєстру виборців;
- 2) з діяльністю виборчих комісій;
- 3) з порядком підготовки та проведення виборів Президента України;
- 4) з порядком підготовки та проведення виборів народних депутатів України;
- 5) з порядком підготовки та проведення місцевих виборів в Україні.

До предмета виборчого права України не належать суспільні відносини, що виникають з огляду на виборний спосіб формування окремих посад в об'єднаннях громадян, вищих навчальних закладах і деяких органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим і органах місцевого самоврядування. Попри свою подібність і формальну близькість ці суспільні відносини виборче право України не охоплює, оскільки їх регулюють правові норми інших підгалузей та інститутів конституційного права у сфері об'єднань громадян, функціонування вищих навчальних закладів, парламентської діяльності, формування органів судової влади, діяльності представницьких органів Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.

До основних суспільних відносин, які не належать до предмета виборчого права України, треба віднести:

- 1) обрання керівних органів політичних партій і громадських об'єднань;
- 2) обрання керівника вищого навчального закладу;
- 3) обрання Верховною Радою України зі свого складу Голови Верховної Ради України, Першого заступника та заступника Голови Верховної Ради України;
- 4) обрання Верховною Радою України голів, перших заступників, заступників голів і секретарів комітетів Верховної Ради України;
- 5) обрання зборами суддів відповідного суду суддів на адміністративні посади;
- 6) обрання Пленумом Верховного суду України Голови Верховного суду України;

7) обрання на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Голови Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України;

8) обрання членів Вищої ради правосуддя;

9) обрання на засіданні Вищої ради правосуддя зі свого складу Голови Вищої ради правосуддя;

10) обрання Верховною Радою Автономної Республіки Крим зі складу депутатів Голови Верховної Ради АРК;

11) обрання відповідними радами голів обласної, районної та районної в місті рад.

Проблемний характер визначення має не лише предмет виборчого права, але і його метод, адже виборче право України є складною, об'ємною та багатогранною сферою, що має тісні зв'язки з іншими інститутами й підгалузями конституційного права, а також іншими галузями національного права. Тому належне забезпечення та розвиток виборчого права України передбачає застосування цілої низки методів. Термін «метод», як зазначено в Сучасному тлумачному словнику української мови, походить від грецького слова «μέθοδος» та дослівно перекладається як «шлях», «дослідження» або «учення». У сучасному розумінні він означає: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; підхід до вивчення життя і його відображення; 2) прийом або система прийомів, що застосовують у певній галузі, діяльності (науки, виробництва тощо) [13, с. 473-474]. У виборчому праві виділимо два види методів – методи правового регулювання та наукові методи.

1. Метод правового регулювання у сфері виборчого права України – це сукупність правових способів і засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, пов'язаних з порядком підготовки та проведення виборів в Україні.

До основних методів правового регулювання у сфері виборчого права України належать:

а) метод уповноваження – передбачає встановлення повноваження певних суб'єктів під час підготовки та проведення виборів в Україні. Наприклад, згідно з п. 30 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування [14];

б) метод дозволення – дає можливість певному суб'єктові під час підготовки та проведення виборів в Україні діяти в тій чи іншій ситуації на власний розсуд виходячи з потреби задоволення своїх потреб та інтересів. Наприклад, відповідно до ст. 38 Конституції України громадяни мають право вільно обирати й бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [14];

в) метод зобов'язання – змушує чітко визначених суб'єктів здійснювати свої дії під час підготовки та проведення виборів в Україні відповідно до встановленого виборчим законодавством правового припису. До прикладу, згідно з ч. 1 ст. 48 Закону України «Про вибори народних депутатів України»

політична партія, кандидати в народні депутати України від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, кандидат у народні депутати України в одномандатному окрузі зобов'язані відкрити рахунок свого виборчого фонду не пізніше як за 10 днів з дня реєстрації Центральною виборчою комісією [15];

г) метод заборони – полягає в категоричному приписі відповідному суб'єктові під час підготовки та проведення виборів в Україні не робити або утримуватися від здійснення певних дій. Скажімо, відповідно до ч. 5 ст. 80 Закону України «Про місцеві вибори» заборонено заповнення протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці олівцем, а також унесення до них без відповідного рішення дільничної виборчої комісії будь-яких виправлень [16];

д) метод субординації або ієрархічності – визначає порядок підпорядкованості одного суб'єкта іншому під час підготовки та проведення виборів в Україні. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 22 Закону України «Про вибори Президента України» Центральна виборча комісія очолює систему виборчих комісій, які організують підготовку й проведення виборів Президента України, і є комісією вищого рівня щодо всіх окружних і дільничних виборчих комісій [17];

е) метод координації – передбачає спільну діяльність рівноправних суб'єктів під час підготовки та проведення виборів в Україні. Наприклад, відповідно до ст. 6 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» Верховна Рада України призначає на посади та звільняє з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України. У поданні Президента України про призначення на посаду членів Центральної виборчої комісії враховано пропозиції депутатських фракцій і груп, утворених у поточному скликанні Верховної Ради України [18].

Ефективне регулювання суспільних відносин, пов'язаних з порядком підготовки та проведення виборів, вимагає застосування цілої низки різних методів правового регулювання, а доволі часто їх поєднання та застосування комплексно. До того ж украй важливу роль має правильність вибору того чи іншого методу виборчого права для правового регулювання певної групи виборчих правовідносин, а також своєчасність його застосування. Тому щодо одних і тих же виборчих правовідносин у різний час можуть застосовуватися протилежні методи правового регулювання. Саме тому методи виборчого права потребують постійного вдосконалення та розвитку.

Різноманітність і комплексний характер методів правового регулювання щодо порядку підготовки та проведення виборів обумовлені передусім тим, що виборче право є досить різноманітною, багатосуб'єктною та динамічною сферою, у якій одні суспільні відносини треба дозволити, інші – заборонити, а щодо третіх – зобов'язати діяти у суворій відповідності з правовим приписом, і так далі. Не можна всі виборчі правовідносини врегулювати лише якимось одним методом правового регулювання, оскільки це розбалансиє порядок підготовки та проведення виборів чи може призвести загалом до хаосу в цій сфері. Наприклад, якщо все дозволити, то це призведе до неконтрольованості з огляду на те, що у виборчому праві не буде

визначено видів суспільно шкідливої поведінки, які б треба було заборонити, і навпаки, цілковита заборона всіх суспільних відносин у сфері виборчого права загалом матиме наслідком встановлення антидемократичного державно-правового режиму в країні.

2. Науковий метод у сфері виборчого права України – це система засобів, прийомів, способів і принципів, за допомогою яких здійснюється пізнання та дослідження суспільних відносин, пов'язаних з порядком підготовки та проведення виборів в Україні.

До основних наукових методів у сфері виборчого права України належать:

а) діалектичний метод – метод наукового пізнання, що розглядає суспільні відносини, пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів в Україні, у їх розвитку та суперечностях;

б) порівняльно-правовий метод – науковий метод, що дає змогу виявити загальні та специфічні закономірності в розвитку виборчого права України за допомогою порівняння, зіставлення, визначення подібності або відмінності;

в) системно-функціональний метод – науковий метод, який дає змогу розглянути виборче право України як цілісну систему, виокремити в ній складові елементи, дослідити зв'язки між ними та визначити їх місце і роль у розвитку та функціонуванні виборчого права України;

г) метод класифікації – науковий метод, за допомогою якого можна здійснити розподіл суб'єктів, об'єктів або процесів у виборчому праві України за класами, видами чи групами за чітко визначеними ознаками або критеріями;

д) формально-юридичний метод – науковий метод, що дає змогу пізнати та дослідити виборче право України, його структурні елементи лише з юридичної точки зору, уникаючи до того ж його зв'язків з політичними, економічними та іншими соціальними явищами;

е) метод правового прогнозування – науковий метод, використання якого надає можливість розробити та обґрунтувати теоретичні й практичні рекомендації щодо можливих варіантів розвитку виборчого права України та його вдосконалення.

Застосування комплексно згаданих та інших наукових методів дає змогу виявити сталі закономірності й тенденції в процесі дослідження розвитку виборчого права України. Отримані знання в результаті застосування наукових методів є важливим підґрунтям для вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення виборчого законодавства України, поліпшення правозастосовної практики у цій сфері суспільних відносин.

Висновки. Предметом виборчого права України є сукупність суспільних відносин, пов'язаних з порядком підготовки та проведення виборів до представницьких органів публічної влади в Україні через голосування виборців. Структуру предмета виборчого права України становлять суспільні відносини, пов'язані: 1) з порядком ведення Державного реєстру виборців; 2) з діяльністю виборчих комісій; 3) з порядком підготовки та

проведення президентських виборів; 4) з порядком підготовки та проведення парламентських виборів; 5) з порядком підготовки та проведення місцевих виборів. Належне забезпечення й розвиток виборчого права України передбачає застосування та використання цілої низки як методів правового регулювання, так і відповідних наукових методів.

Використані джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Нестерович В. Ф. Виборче право як підгалузь конституційного права України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 44–49.
3. Козюбра М. Принцип верховенства права і реформа виборчої системи. *Вибори та демократія*. 2008. №4. С. 84–87.
4. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
5. Максакова Р. М. Конституційно-правові проблеми організації та реалізації установчої влади в Україні : монографія. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2012. 436 с.
6. Марцеляк О. В. Виборче право: сучасне розуміння і сутність. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 12–18.
7. Виборче право України : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук. Київ : Парламентське вид-во, 2003. 383 с.
8. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 576 с.
9. Совгіря О. В. Конституційно-процесуальне право України : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 536 с.
10. Тодька Ю. Н. Выборы народных депутатов Украины: конституционно-правовой аспект. Харків : Факт, 1998. 176 с.
11. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 616 с.
12. Концепція Кодексу про вибори, референдуми в Україні (Виборчого кодексу України) : проект / Комітет виборців України. Київ : Факт, 2000. 53 с.
13. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / за заг. ред. проф. В. В. Дубічинського. Харків : ВД «ШКОЛА», 2006. 832 с.
14. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 10. Ст. 73.
16. Про місцеві вибори : Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37–38. Ст. 366.
17. Про вибори Президента України : Закон України від 05 березня 1999 року № 474-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
18. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

Стаття надійшла до редколегії 06.08.2018

Нестерович В. Ф. Предмет и метод избирательного права Украины

В статье раскрыто предмет и метод избирательного права Украины. Указано, что предмет избирательного права Украины следует определить как совокупность общественных отношений, связанных с порядком подготовки и проведения выборов в представительные органы публичной власти в Украине путем голосования избирателей. Отмечено, что в избирательном праве следует выделить два вида методов – метод правового регулирования и научные методы. Под методом правового регулирования в сфере избирательного права Украины следует понимать совокупность правовых способов и средств, с помощью которых осуществляется регулирование общественных отношений, связанных с порядком подготовки и проведения выборов в Украине.

Ключевые слова: предмет избирательного права Украины, метод избирательного права Украины, выборы, правовое регулирование, конституционное право.

Nesterovych V. Subject and Method of the Election Law of Ukraine

The article deals with the subject and method of election law of Ukraine. It is specified that the subject of election law of Ukraine should be defined as a set of social relations that are connected with the procedure of preparation and holding of elections to representative bodies of public authority in Ukraine by voting of voters. It is specified that the structure of the subject of election law of Ukraine is made up of social relations, which are connected with: 1) the procedure for conducting the State Register of Voters; 2) with the activities of election commissions; 3) the procedure for the preparation and conduct of the elections of the President of Ukraine; 4) with the procedure of preparation and holding of elections of people's deputies of Ukraine; 5) the procedure for the preparation and holding of local elections in Ukraine.

It is noted that in the election law it is necessary to distinguish two types of methods – methods of legal regulation and scientific methods. The method of legal regulation in the field of election law of Ukraine should be understood as a set of legal methods and means by which the regulation of social relations is carried out, which are connected with the procedure of preparation and holding of elections in Ukraine. The main methods of legal regulation in the field of election law of Ukraine should include: the method of authorization, the method of resolution, the method of commitment, the prohibition method, the method of subordination or hierarchy, the method of coordination. The scientific method in the sphere of election law of Ukraine is the system of means, methods, manners and principles through which the knowledge and research of public relations, which are connected with the procedure of preparation and holding of elections in Ukraine. The main scientific methods in the field of election law of Ukraine should include: the dialectical method, the comparative legal method, the system-functional method, the method of classification, the formal legal method, the method of legal forecasting.

Keywords: subject of election law of Ukraine, method of election law of Ukraine, elections, legal regulation, constitutional right.